

Article Arrival : 14/12/2020

Published : 15.02.2021

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sssj.2978>Reference Tunca, A. & Kutlu, M. (2021). "Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-Eğitiminin Ergenlerin Sorumluluk Tutumlarına Etkisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:7, Issue:78; pp:731-738

SORUMLULUK BİLİNCİ GELİŞTİRME PSİKO-EĞİTİMİNİN ERGENLERİN SORUMLULUK TUTUMLARINA ETKİSİ

The Effect Of Responsibility Awareness Psycho-Education On Adolescents' Responsibility Attitudes

Doktora Öğrencisi/Uzm. Psk. Dan. Aslı TUNCA

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Malatya/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5202-2496>

Prof. Dr. Mustafa KUTLU

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Malatya/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1919-7371>

ÖZET

Araştırma, 'Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi'nin ergenlerin sorumluluk tutumlarına etkisinin incelendiği, ön test-son test modeline dayalı, deney ve kontrol gruplu bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, Malatya ilinde özel bir ortaokulda öğrenim görmekte olan yedinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma grubunun belirlenmesinde 'Sorumluluk Tutum Ölçeği' kullanılmıştır. Ölçekten düşük puan alan ve araştırmaya katılmaya gönüllü 28 öğrenci tespit edilmiş ve bu grup tesadüfi olarak ikiye ayrılmıştır (14 kişilik deney ve 14 kişilik kontrol grubu). Araştırmanın deney grubuna sekiz haftalık süren 'Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi' uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise sorumluluk bilincini geliştirmeye yönelik bir çalışma yapılmamıştır. Deney grubuna son oturumda 'Sorumluluk Tutum Ölçeği' yeniden uygulanmış son-test olarak değerlendirilmiştir. Kontrol grubuna ise ölçek, deney grubu ile gerçekleştirilen 'Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi' bittikten sonraki hafta uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre; kontrol grubunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Ancak deney grubunun ön-test ve son-test ölçümleri sonucunda manidar farklılıklar saptanmıştır. Buna ilave olarak deney ve kontrol gruplarının ön-test ölçümleri arasında anlamlı farklılık bulunmazken; son test ölçümleri sonucunda anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuçlar uygulanmış olan 'Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi'nin ergenlerin sorumluluk tutumları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Ortaokul öğrencisi, Psiko-eğitim, Sorumluluk

ABSTRACT

The research is a study with experimental and control groups, based on a pre-test-post-test model, where the effect of "Responsibility Awareness Development Psycho-education" on the responsibility attitudes of adolescents is examined. The study group of the study consists of seventh grade students studying at a private secondary school in Malatya. "Responsibility Attitude Scale" was used in determining the research group. 28 students who had a lower score than the scale and volunteered to participate in the study were identified and this group was randomly divided into two (14-person experiment and 14-person control group). An eight-week "Responsibility Awareness Psycho-education" was applied to the experimental group of the study. On the other hand, no study was done to develop the awareness of responsibility in the control group. In the last session 'Responsibility Attitude Scale' was applied to the experimental group again and it was evaluated as a post-test. The scale was applied to the control group the week after the "Responsibility Awareness Development Psycho-education" was completed with the experimental group. According to the findings of the research; there was no significant difference between the pre-test and post-test scores of the control group. However, significant differences were found as a result of the pre-test and post-test measurements of the experimental group. In addition, while there was no significant difference between the pre-test measurements of the experimental and control groups; significant difference was detected as a result of posttest measurements. These results show that the applied "Responsibility Awareness Psycho-education" is effective on adolescents' responsibility attitudes.

Key Words: Adolescent, Secondary school student, Psycho-education, Responsibility

1. GİRİŞ

Sorumluluğun; tanımı sık yapılan göreceli bir kavram olduğu söylenebilir. Alan yazında sorumluluğun; değer, sosyal norm, tutum, karakter ve kişilik özelliği (Golzar, 2006) gibi farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir Türk Dil Kurumu'nun (2020) tanımına göre sorumluluk, bireyin davranışlarının ve yetki alanına giren olayların sonucunu üstlenmesidir. Cüceloğlu (2002) ise sorumluluğun, bireysel sınırlar kapsamında hesap vermeye hazır olma hali olduğunu belirtmektedir. Glasser (1990) açısından sorumluluk, bireyin ihtiyaçlarını, diğerlerinin gereksinimlerine ulaşma yeteneğinden mahrum bırakmayacak şekilde karşılmasıdır. Diğer bir açıklamada ise sorumluluk, kişinin eylemlerinin sorumluluğunu üstlenme, bilinçli ve özgürce sahiplendiği durumu vicdani bir ödev sayma halidir (Cevizci, 2014). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere sorumluluk, kişinin özgür iradesiyle görevlerini gerçekleştirmesi, seçimlerinin sonucunu üstlenme gücünün bulunması durumudur.

Sorumluluk kavramının dışında sorumluluk sahibi kişiler hakkında da alan yazında farklı açıklamalar mevcuttur. Sorumluluk sahibi kişinin güvenilir ve emniyet edilir birey olduğunu savunan Yalom (1999)'a göre bu kişiler, üstlerine düşen görevleri yerine getirir, işlerini bireysel yürüterek başkalarına yük olmazlar. Cüceloğlu'na (2002) göre sorumluluk sahibi kişi; karar verirken ve eylemde bulunurken, neyi, ne kadar, ne zamanda yapacağına ilişkin gerçekçi algılama ve kişisel bütünlüğe sahip kişidir. Douglass (2001) ise sorumluluk sahibi kişinin özelliklerini daha kapsamlı ele almıştır. Ona göre sorumluluk sahibi kişi yaptığı şeylerden, eğitiminden, iş ve hayat tarzından, aile ve çevredeki diğer kişilerden, halkı ve ulusundan, dünyayı sevmeye ve korumaktan sorumludur. Açıklamalara göre sorumluluk sahibi kişinin sadece kendi yaşantısında değil diğerlerinin yaşantısı üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Bu yüzden sorumluluk sahibi kişilerin toplumsal hayatta varlığı, yetiştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Sorumluluğu duygusunun, doğuştan getirilmediği, uygun koşulların oluşturulmasıyla sonradan kazanıldığı (Yontar ve Yurtal, 2009) bilinmektedir. Sorumluluğun gelişmesi yaşamın ilk yıllarında atılan adımlarla başlar. Bir başka ifade ile sorumluluk, kişinin çevresi ile başlar. Sorumluluk duygusu/davranışı ilk çocukluk yıllarından itibaren anne-baba model alınarak öğrenmeye başlanır, daha sonra arkadaşlar devreye girer. Sorumluluk eğitimi; anne-baba, öğretmen ve arkadaşlar üçlüsü sağlamaktadır (Öncü, 2002).

Çocuklardaki sorumluluğun gelişiminde anne-babaların büyük rolü vardır. Yetiştirilen ortamda bireye, seçim yapma ve seçiminin sonucunu üstlenme sorumluluğu verilmelidir. Bu sorumluluk verilmeyen takdirde bireyde sorumluluk duygusunun gelişmesi beklenemez. Ayrıca kendi yaşamının sorumluluğunu almayarak diğerlerini eleştiren ebeveynlerin çocuklarının yaşama etkin şekilde katılma durumları engellenmiş olur (Geçtan, 1988). Bu yönü ile sorumluluğun model alınabilir bir tutum olduğu söylenebilir. Ebeveynlerin genellikle sorumluluk ile algıladıklarıyla gerçek sorumluluk arasında farklılıklar bulunmaktadır. Sorumluluk; giyim, temizlik, okula devamsızlık, oda dağınıklığı, ödevlerin özensizliği gibi olgularda aranır. Oysaki kibar, titiz, düzenli, ödevlerini zamanında yapan çocuklar da sorumsuz olabilir. Özen, Gülaçtı ve Çıkılı'ya (2002) göre bu durum, özellikle yapacağı işlerde uyarı ihtiyacı duyan çocuklarda görülür. Çünkü çocuğa karar verme, seçim yapma, eylemde bulunma ve sorumluluğunu alma, benlik saygısını geliştirme fırsatı verilmemiştir. Bu tip ailelerde yetişen çocuklarda sorumlu davranışın özerkleşmediği, ebeveyn kontrolünde sağlandığı söylenebilir. Anlaşılacağı üzere sorumluluğun gelişimi için uygun koşullar sağlanmalıdır. Bu koşullar sağlanır ise sorumluluğun eğitim yoluyla kazanabilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Aileden sonra sorumluluğun gelişimine katkı sağlayan en önemli kurum okuldur. Okullarda ve sınıf ortamlarında, öğrenci gelişimlerine ve kabiliyetlerine uygun sorumluluklar verilerek, sosyal normlar öğretilerek, karar verme becerileri kazandırılarak ve olumlu rol modeller sunularak öğrencilerin sorumluluk davranışları geliştirilebilir. Sorumluluk eğitimi ile topluma ayak uydurabilen, diğerlerini anlayan, kararlarını cesaretle alan ve bu kararların sonucunu üstlenen, bağımlı olmayan, atılgan ve tutarlı bireyler yetiştirilebilir (Özden, 2002; Öncü, 2002). İnsanın, sosyal yaşamda kabulünü ve saygınlık kazanımını kolaylaştıran, sadece bireyin değil diğerlerinin de yararını gözetmesini sağlayan sorumluluk bilincinin gelişmesi için okullar önemli kurumlardır. Bu yüzden araştırmada okullarda sorumluluk bilincinin kazandırmasında etkin olabilecek bir psiko-eğitim programı hazırlanmıştır.

Sorumluluk Bilinci Kazandırma Psiko-eğitim programının ergenler için hazırlanmasının başlıca sebebi, ergenlikle beraber bireylerin sorumluluk alanlarının genişlemesidir. Ergenlikle birlikte soyut düşünebilme becerileri gelişir, değişim ve dönüşüm başlar. Diğer bir ifade ile ergenlik; merak ve sorgulamaların başladığı, bireysel değerlerin ortaya çıkarıldığı, yorumlama becerisinin geliştiği bir çağdır. Bu dönemde

ergen, kendi sınırlarını çizmek ve fikirlerini beyan etmek ister. Büyüklerinden aldığı bilgileri yorumlayıp harmanlayarak kendisini bulmaya çalışır (Hayta-Önal, 2005). Ergenler, bir yandan sorumluluklar alarak ve kendi başlarına karar vererek akranlarına kendilerini ispatlamak isterken; diğer yandan da ailelerinden bağımsızlaşmak isterler. Çocukluk çağında insanın zihni iyice gelişmemiş ve yeterli bilgi ve görgüye sahip olmadığından sorumlu tutulmaz iken, yetişkinliğe geçiş demek olan ergenlik döneminde artık kişiden birçok sorumluluk beklenir (Kaya, 2000). Ergenlik döneminin sorumluluklar açısından zor bir dönem olduğu söylenebilir. Çünkü çocuk için, ebeveynlerinin kuralları yerine kendi kurallarının ve kişiliğinin arandığı bir dönem başlamıştır. Özgür olmak ve kendi ayaklarının üzerinde durmak ergenin önemli hedefi haline gelmiştir. (Bakanay, 2002; aktaran Acar, 2012). Bu sebeple özgürlüğün bir sorumluluk bütünü olduğunun kavranmasında ergenin yakınındaki aile üyeleri ve eğitimcilere önemli görevler düşmektedir. Ergenlik sorumluluktan kaçma olarak görülse de; iyi bir eğitimle genç bu dönemi sorumluluk bilincini oluşturarak geçirir (Hayta-Önal, 2005). İşte bu yüzden ergenler için hem gerekli hem de kaçınılacak bir tutum olan sorumluluğun eğitimle geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Ayrıca son zamanlarda yaşanan Covid-19 salgını sebebiyle öğrencileri ekranlar üzerinden takip etmenin zorluğu hem öğretmenler hem de ebeveynler için “sorumluluk sahibi öğrenci” kavramını yeniden gündeme getirmiştir. Bu dönemde sorumluluk bilinci gelişmiş öğrencilerin salgın sürecindeki eğitim-öğretime daha iyi uyum sağladığı düşünülmektedir. Çünkü sorumluluk sahibi bireylerin akademik uyumlarının yüksek olduğu, akademik açıdan yeni konularda yaşadıkları güçlüklerle daha başarılı şekilde mücadele ettikleri görülmüştür (Erzen, 2018). Buna ilave olarak salgın ile birlikte sosyal sorumluluğun önemi de anlaşılmıştır. Araştırmada sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesine katkı verecek çalışmalara da yer verilmiştir. Araştırmanın bu yönü ile alan yazına ve sahadaki uygulayıcılara katkı sağlayacak, ergenlerde sorumluluk bilincinin gelişmesine olanak tanıyacak işlevsel ve güncel bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda araştırmada, ilk ergenlik döneminde olan yedinci sınıfların sorumluluk tutumlarını geliştirmek için bir psiko-eğitim programı hazırlanmıştır. Araştırmada, Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi'nin yedinci sınıf öğrencilerinin sorumluluk tutumları üzerindeki etkililiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede aşağıda yer alan denenceler sınanmıştır.

1. Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimine katılan yedinci sınıf deney grubu öğrencilerinin ön-test puanları ile kontrol grubu öğrencilerinin ön-test puanları arasında anlamlı farklılık yoktur.
2. Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimine katılan yedinci sınıf deney grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında son-test lehine anlamlı farklılık vardır.
3. Araştırmaya katılan yedinci sınıf kontrol grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık yoktur.
4. Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimine katılan yedinci sınıf deney grubu öğrencilerinin son-test puanları ile kontrol grubunda olanların son-test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı farklılık vardır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Araştırma, ‘Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi’nin yedinci sınıf öğrencilerinin sorumluluk tutumlarına etkisinin incelendiği deneysel bir çalışmadır. Çalışmada ön test-son test kontrol gruplu model kullanılmıştır. Ön-test, son-test kontrol gruplu modelde yansız atama ile oluşturulmuş iki grup (deney ve kontrol grupları) bulunur ve bu gruplara deney öncesi ve sonrası ölçme araçları uygulanır. Araştırmanın simgesel görünümü Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Deseni

Gruplar	Ön-Test	İşlem	Son-Test
Deney Grubu	Sorumluluk Tutum Ölçeği	Sekiz haftalık Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi	Sorumluluk Tutum Ölçeği
Kontrol Grubu	Sorumluluk Tutum Ölçeği	X	Sorumluluk Tutum Ölçeği

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Malatya il merkezinde, bir özel eğitim kurumunda öğrenim görmekte olan yedinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Özel eğitim kurumuna araştırmacı tarafından gidilmiş, okulun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yedinci sınıf öğrencilerine ‘Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi’ nin uygulanmasına karar verilmiştir. Araştırmada çalışma grubunu belirlemek için yedinci sınıf öğrencilerine ‘Sorumluluk Tutum Ölçeği’ uygulanmıştır. Verilerin değerlendirmesini izleyen aşamada elde edilen puanlar, düşükten yükseğe doğru sıralanmıştır. Ölçekten düşük puan alan ve araştırmaya katılmaya gönüllü 28 öğrenci tespit edilmiş ve bu grup tesadüfi olarak ikiye ayrılmıştır (14 kişilik deney ve 14 kişilik kontrol grubu). Araştırmanın deney grubu dokuz kız ve beş erkekten; kontrol grubu ise sekiz kız ve altı erkekten oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Sorumluluk Ölçeği: Kaya (2000) tarafından geliştirilen Likert tipi bir ölçektir. Ölçekte sorumluluk davranışını ölçen 41 madde bulunmaktadır. Ölçekte 22 tane olumlu, 19 tane de olumsuz madde bulunmaktadır. Bir öğrenci ölçekten en yüksek 205, en düşük ise 41 puan alabilmektedir. Ölçekte, olumlu maddeler tersine puanlanır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 500 kişilik bir örneklem grubu ile yapılmış, cronbach α katsayısı .88 olarak saptanmış ve ölçeğin geçerlilik ölçütlerini karşıladığı tespit edilmiştir (Kaya, 2000). Ölçeğin ayrıca güvenilirlik katsayısının hesaplandığı araştırmalar da yapılmıştır (Hayta-Önal, 2005; Acar, 2012). Bu araştırmalarda da güvenilirlik katsayı .82 ve .87 olarak saptanmıştır.

2.4. İşlem

Araştırmanın deney ve kontrol gruplarının oluşturma sürecinde Sorumluluk Tutum Ölçeği’nden yararlanılmış, gönüllülük dikkate alınmıştır. Bu ilk ölçüm ön test olarak değerlendirilmiştir. Ön-test sonucunda oluşturulan deney grubuna 8 haftalık süren ‘Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi’ uygulanmıştır. Oturumlar, okul idaresinin belirlediği bir saatte haftada bir oturum olacak şekilde okulun “akıl oyunları” sınıfında gerçekleştirilmiştir. Her oturumun süresi 50 dakika olarak ayarlanmıştır. Ancak bazı oturumlardaki paylaşımın uzun sürmesi nedeniyle süre 10 ila 15 dakika süre aşılmıştır. Deney grubuna son oturumda Sorumluluk Tutum Ölçeği yeniden uygulanmış son-test olarak değerlendirilmiştir. Kontrol grubuna ölçek, deney grubuyla gerçekleştirilen psiko-eğitim çalışmasının ardından uygulanmıştır. Çalışma esnasında deney ve kontrol grubundan ayrılan üye olmamıştır.

Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi oturumlarının bir kurama bağlı değil eklettik bir yapıda oluşturulmuştur. Deney grubu ile gerçekleştirilen “Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi” oturumlarının içeriği aşağıda sunulmuştur.

1.Oturum: Tanışma- Bu oturumdaki amaç grup üyelerinin tanışması, grup süreci hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Grup üyelerine çalışmanın amacı, süresi, sıklığı hakkında bilgi verilmiş ve üyelerin birbiri ile tanışması sağlanmıştır. Tanışma etkinliği olarak; her bir üyeden ismini, isminin anlamını, varsa isminin konulu hikâyesini, varsa ismiyle ilgili ilginç yaşantısını, isminden memnun değilse tercih ettiği ya da edebileceği ismi paylaşması istenmiştir. Tanışma etkinliğinden sonra grup liderinin desteği ile grup kuralları oluşturulmuştur. Son olarak “isim balonları oyunu” oynanmıştır. Grup üyelerinden süreç hakkında geri bildirim alınıp oturum sonlandırılmıştır.

2.Oturum: Sorumluluk kavramını ve sorumluluk alanlarını tanıma- Bu oturumdaki amaç, grup üyelerinin sorumluluğun ne olduğu öğrenmeleri ve sorumluluk alanlarını fark etmeleridir. Oturuma, grubun birliktelik duygusunu geliştirmek ve oturuma ısınmayı kolaylaştırmak için “sayı saymaca oyunu” ile başlanmıştır. Isınma etkinliğinden sonra sorumluluk kavramının ne olduğu üzerinde durulmuştur. Sorumluluk kavramının değişik alanlardaki tanımı grup lideri tarafından yapılmıştır. Grup üyelerinden sorumlu kişilerin özelliklerini sıralamaları istenmiştir. Sorumluluk alanlarını tanıyacakları bir etkinlik yapılmıştır. Bu kapsamda grup üçe bölünmüş ve her gruba ‘Sorumluluk Alanlarım Çalışma Kağıdı’ verilmiştir. Grup üyelerinin kendi sorumluluk alanlarını, ev-ailelerine ilişkin sorumluluk alanlarını ve okul-akademik hayatına ilişkin sorumluluk alanlarını tartışarak büyük gruba sunmaları istenmiştir. Paylaşımların ardından oturum sonlandırılmıştır.

3.Oturum: Plan yapma- Bu oturumdaki amaç; grup üyelerinin sorumluluk alanlarındaki işleri uygulanabilir plana dönüştürebilmeleridir. Bu kapsamda grup üyelerine iyi planın özellikleri anlatılmıştır. Ardından grup lideri tarafında “Sorumluluk Alanlarım Plan Örneği” dağıtılmıştır. Grup üyelerinden bir

sonraki oturuma kadar sorumluluk alanlarını planlamaları istenmiştir. Geri bildirimlerin ardından “Yaşam avuçlarımızdadır (Rifenbary, 2002)” öyküsü ile oturum sonlandırılmıştır.

4.Oturum: Karar verme- Bu oturumdaki amaç; karar vermenin kişisel sorumlulukla ilişkisini fark etme, karar verme becerisini geliştirmedir. Oturuma geçen haftanın ödevi ile başlanır. Değerlendirmelerin ardından grup lideri tarafından karar verme ve sorumluluk arasındaki ilişki paylaşımlı şekilde açıklanmıştır. Karar verme basamakları da anlatıldıktan sonra grup üyeleri üçe bölünerek örnek olay çalışmasına geçilmiştir. Grup üyelerinin örnek olaya göre karar verme basamaklarını kullanarak “Karar Verme Çalışma Kâğıdı”nı doldurmaları istenmiştir. Çalışmaların ardından karar verme basamaklarının gerçek hayatta kullanması teşvik edilmiş ve ev ödevi olarak verilmiştir. Paylaşımların sonunda oturum kapatılmıştır.

5.Oturum: Özgürlük ve Sorumluluk- Bu oturumdaki amaç; özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkiyi kavrayabilmektir. Oturuma geçen haftanın ödevi hatırlatılarak başlanmıştır. Özgürlük kavramı üzerinden durulmuş ve sorumluluk ile ilişkisi tartışılmıştır. Sorumluluk ve özgürlük arasındaki ilişkiyi pekiştirecek örnek olay çalışması yapılmıştır. Grup üyeleri üçe bölünerek örnek olay çalışma kâğıdı dağıtılmış, tartışarak çalışma kâğıdındaki soruları cevaplandırmaları istenmiştir. Paylaşımların ardından oturum sonlandırılmıştır.

6.Oturum: Çatışma Çözme- Bu oturumun amacı; çatışma durumları ile sorumlulukları ertelemeyen uygun şekilde başa çıkabilme farkındalığı oluşturmaktır. Grup lideri tarafından çatışma kavramı üzerinden durulmuş, bazı çatışmaların sorumluluklarla birey arasında mesafe koyabildiği hakkında bilgi verilmiştir. Grup üyelerine çatışma yaşadıklarında bunu nasıl çözdükleri sorulmuştur ve ardından “ Çatışma Çözme Stratejileri Formu” dağıtılmıştır. Formdaki stratejiler incelenmiş, problem çözmeye dayalı stratejinin kazançları konuşulmuştur. Grup üyelerine, bir sonraki oturum da sosyal sorumluluk konusunun işleneceği anlatılmış, sosyal sorumlulukla ilgili bir örneğin oturuma getirilmesi istenmiştir.

7.Oturum: Sosyal Sorumluluk- Bu oturumun amacı, sosyal sorumluluk bilinci oluşturmaktır. Oturuma sosyal sorumluluğun tanımı ile başlanmıştır ve grup üyelerinden bu sorumluluk alanı ile ilgili getirdiği örnekleri büyük grup ile paylaşması istenmiştir. Ardından grup lideri toplumsal sorunların neler olduğu sorarak grup etkileşimini başlatmıştır. Paylaşımlardan sonra toplumsal sorunlara çözüm getirmede istekli olup olmadıkları, bir sosyal sorumluluk projesinde yer alsalar nasıl bir proje olacağı hakkında fikir yürütmeleri istenmiştir. Geri bildirimlerin ardından oturum sonlandırılmıştır.

8.Oturum: Sonlandırma- Bu oturumun amacı, program sürecinin değerlendirilmesidir. Oturumda sürece dair değerlendirmeler alınmış, grup üyelerinden süreçte aklında kalan üç bilgiyi paylaşımları istenmiştir. Oturum, Sorumluluk Tutum Ölçeğinin uygulanması ile sonlandırılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada, verilerin analizinde nicel veri analizi programından yararlanılmıştır. Öncelikle toplanan veriler normallik testi ile sınanmış, basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Veriler normallik varsayımını karşıladığı için parametrik teknikler kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön-test puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ilişkisiz grup t-testi; deney grubunun ön-test ve son-test puanları ile kontrol grubunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için ilişkili grup t-testi, deney ve kontrol gruplarındaki ergenlerin son-test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için ise ilişkisiz grup t-testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmada deney ve kontrol gruplarından elde edilen verilerin normallik varsayımlarını karşılayıp karşılamadığı test edilmiştir. Veriler, normallik testi ile sınanmış, verilerin basıklık ve çarpıklık değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Deney Kontrol Gruplarının Ön-test, Son-test Puanlarına İlişkin Basıklık, Çarpıklık ve Shapiro-Wilk Değerleri

Grup	n	Çarpıklık	Basıklık	Shapiro-Wilk (sig.)
Ön-test	28	-,626	-,394	,138
Son-test	28	-,741	-,162	,069

Tablo 2’de görüldüğü üzere ön-test ve son-test puanlarına göre çarpıklık, basıklık ve Shapiro-Wilk değerleri dağılımın normal olduğunu göstermektedir. Bu nedenle araştırmada paramatik analizler tercih edilmiştir.

“Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitime katılan yedinci sınıf deney grubu öğrencilerinin ön-test puanları ile kontrol grubu öğrencilerinin ön-test puanları arasında anlamlı farklılık yoktur.” denencesine ilişkin yapılan istatistiksel analiz tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Deney Grubu Ön-test İle Kontrol Grubu Ön-test Puanları Arasındaki İlişkisiz Grup t-Testi Sonuçları

Grup	n	\bar{x}	ss	t testi		
				t	sd	p
Deney Grubu Ön-test	14	176,79	14,03	,923	13	,365
Kontrol Grubu Ön-test	14	172,14	12,54			

Tablo 3’de görüldüğü üzere deney grubu ön-test ortalamaları (\bar{x} :176, 79) ile kontrol grubu ön-test ortalamaları (\bar{x} :172,14) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t = ,923$; $p > .05$). Bu sonuçlara göre verilen eğitim öncesinde deney ve kontrol gruplarının sorumluluk tutumları açısından birbirlerine yakın oldukları söylenebilir.

“Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitime katılan yedinci sınıf deney grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında son-test lehine anlamlı farklılık vardır.” denencesine ilişkin yapılan analiz tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Deney Grubu Ön-test İle Deney Grubu Son-test Puanları Arasındaki İlişkili Grup t-Testi Sonuçları

Grup	n	\bar{x}	Ss	t testi		
				t	sd	p
Deney Grubu Ön-test	14	176,79	14,03	-4,483	13	,001
Deney Grubu Son-test	14	182,79	12,29			

Tablo 4’de görüldüğü üzere deney grubu ön-test ortalamaları (\bar{x} :176, 79) ile deney grubu son-test ortalamaları (\bar{x} :182,79) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t = -4,483$; $p < .01$). Söz konusu farklılık son-test grubu lehinedir. Bu sonuçlara göre verilen eğitim sonrasında deney grubundaki kişilerin sorumluluk tutumları açısından gelişim gösterdikleri söylenebilir.

“Araştırmaya katılan yedinci sınıf kontrol grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık yoktur.” denencesine ilişkin analiz tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Kontrol Grubu Ön-test İle Kontrol Grubu Son-test Puanları Arasındaki İlişkili Grup t-Testi Sonuçları

Grup	n	\bar{x}	Ss	t testi		
				t	sd	p
Kontrol Grubu Ön-test	14	172,14	12,54	,157	13	,878
Kontrol Grubu Son-test	14	171,93	14,61			

Tablo 5’de görüldüğü üzere, kontrol grubu ön-test ortalamaları (\bar{x} :172,14) ile kontrol grubu son-test ortalamaları (\bar{x} :171,93) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t = ,157$; $p > .05$). Bu sonuçlara göre psiko-eğitime abi tutulmayan kontrol grubunda, sorumluluk tutumu açısından zaman içerisinde meydana gelen değişim anlamlı bulunmamıştır.

“Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitime katılan yedinci sınıf deney grubu öğrencilerinin son-test puanları ile kontrol grubunda olanların son-test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı farklılık vardır.” denencesine ilişkin analiz tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Deney Grubu Son-test İle Kontrol Grubu Son-test Puanları Arasındaki İlişkisiz Grup t-Testi Sonuçları

Grup	n	\bar{x}	Ss	t testi		
				t	sd	p
Deney Grubu Son-test	14	182,79	12,29	2.129	13	,043
Kontrol Grubu Son-test	14	171,93	14,61			

Tablo 6’da görüldüğü üzere, deney grubu son-test ortalamaları (\bar{x} :182,79) ile kontrol grubu son-test ortalamaları (\bar{x} :171,93) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t = 2,129$; $p < .05$). Söz konusu farklılık deney grubu lehinedir. Bu sonuçlara göre verilen psiko-eğitim sonrasında deney grubundaki kişilerin sorumluluk tutumu açısından gelişim gösterdikleri söylenebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı, Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi'nin öğrencilerin sorumluluk düzeyleri üzerinde etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. Araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde, kontrol grubunun ön-test puanları ile son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Buna karşılık deney grubunun ön-test ve son-test puanlarının karşılaştırılmasında son-test lehine manidar bir farklılık olduğu saptanmıştır. Ayrıca deney ve kontrol gruplarına ait ön-test sonuçları değerlendirildiğinde aralarında anlamlı farklılık bulunmazken; psiko-eğitim uygulandıktan sonraki aşamada deney ve kontrol gruplarından alınan son-test puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuç uygulanmış olan Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi'nin öğrenciler üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçları ile örtüşen çalışmalar alan yazında mevcuttur. Jacob ve Eleser (1997) tarafından yapılan araştırmada, sorumluluk eğitimine yönelik bir sınıf düzenlenmiş, öğrencilerin sorumluluk düzeylerini artırmak için program oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre deney grubunun sorumluluk düzeyi artmıştır. Lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk duygularını geliştirmek için yapılan çalışmada, Sorumluluk Eğitim Programı hazırlanmıştır. Uygulanan program sonucunda; deney grubunun sorumluluk düzeyinin arttığı, kontrol grubundaki öğrencilerin sorumluluk düzeylerinde anlamlı bir değişim olmadığı saptanmıştır (Hayta-Önal, 2005). Varoluşçu yaklaşım temel alınarak yapılan bir başka çalışmada ise sekizinci sınıf öğrencilerine sorumluluk eğitim programı uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre eğitim programının öğrencilerin sorumluluk düzeylerini olumlu şekilde etkilediği sonucuna varılmıştır (Acar, 2012). Bu sonuçlar, araştırmanın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Alan yazında sorumluluğun değerler eğitim programları kapsamında geliştirildiği çalışmalara da rastlamak mümkündür. Perry ve Wilkenfeld'in (2006) araştırmasında değerler eğitimi programı uygulanmış ve bu programın öğrencilerin sorumluluk alma düzeyleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sonuçlara göre bu programın öğrencilerin değer kazanımında etkili olduğu saptanmıştır. Aydın (2008) tarafından yapılan diğer bir çalışmada yedinci sınıflara Sorumluluk ve Yardımseverlik Odaklı Karakter Eğitim programı uygulanmıştır. Bu çalışmada sorumluluk bir değer olarak değerlendirilmiş programı alan öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyleri anlamlı olarak artmıştır. Sosyal bilgiler dersiyle bütünleştirilmiş karakter eğitimi programının yedinci sınıf öğrencilerine uygulandığı bir diğer araştırmada ise, programa katılan öğrencilerin saygı ve sorumluluk değeri yönünden gelişme gösterdiği tespit edilmiştir (Katılmış, Ekşi ve Öztürk, 2011). Dilmaç, Kulaksızoğlu ve Ekşi (2007) tarafından İnsani Değerler Eğitimi Programının uygulandığı farklı bir çalışmada ise bu eğitimi alan öğrencilerin sorumluluk değerleri almayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Tüm bu sonuçların, araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bulgular ışığında araştırma ile ilgili öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Sorumluluk Bilinci Geliştirme Psiko-eğitimi'nin etkililiği değerlendirmek için daha farklı örneklem grubu ile çalışılan, izleme çalışmalarını içeren ve plasebo grubunu da bulunduran araştırmalar yapılabilir.
- ✓ Araştırma sonuçlarına göre sorumluluğum, eğitimle geliştirilebilen bir tutum olduğu görülmüştür. Bu bağlamda eğitim-öğretimin her seviyesi için sorumluluk eğitimleri geliştirilebilir ve uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Acar, C.M. (2012). *Varoluşçu yaklaşım odaklı sorumluluk eğitimi programının ilköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, Ö. (2008). *Sorumluluk ve yardımseverlik odaklı karakter eğitim programının 7. Sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cevizci, A. (2014). *Felsefe sözlüğü* (4.bs.). İstanbul: Say Yayınları.

Cüceloğlu, D. (2002). *Anlamlı ve coşkulu bir yaşam için savaşı*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.

Dilmaç, B., Kulaksızoğlu, A. & Ekşi, H. (2007). Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 1221-1261.

- Douglass, N. H. (2001). *Saygı ve sorumluluk eğitiminde yeni yaklaşımlar*. (Ö. Yurttutan ve Y. Özen, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Geçtan, E. (1988). *İnsan Olmak* (5. Basım). Ankara: Remzi Kitapevi.
- Glasser, W. (1990). *Reality Therapy*. Landon: Harper and Row, Publishers.
- Golzar, F.A. (2006). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hayta-Önal, Ş. (2005). *Bir sorumluluk eğitimi programının lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jacob, S. W., & Eleser, C. (1997). Learner responsibility through 'presence'. *College 139 Student Journal*, 31(4), 460.
- Katılmış, A., Ekşi, H. & Öztürk, C. (2011). Sosyal bilgiler ders kazanımlarıyla bütünleştirilmiş karakter eğitimi programının etkililiği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 839- 859.
- Kaya, F. (2000). *15-16 yaş imam hatip lisesi ergenlerinde sorumluluk ve dini sorumluluk seviyelerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öncü, Ç.E. (2002). Erken çocukluk döneminde sorumluluk eğitimi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 21, 14-17.
- Özden, Y. (2002). *Sınıf içinde öğrenme öğretme ortamının düzenlenmesi*. *Sınıf yönetimi* (E. Karip, Çev. Ed.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özen, Y., Gülaçtı, F. & Çıkkılı, Y. (2002). İlköğretim öğrencilerinin sorumluluk duygusu ve davranış düzeyleri ile iç-denetimsel sorumluluk ile dış-denetimsel sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 45-58.
- Perry, A.D. & Wilkenfeld, B.S.(2006). Using an agenda setting model to help students develop & exercise participatory skills and values. *Journal of Political Science Education*, 2(3), 303-312.
- Rifenbary, J. (2002). *Mazeret Yok*. (7.Baskı). (U. Kaplan çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (2016). *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 15 Kasım 2020'de alınmıştır.
- Yalom, I. (1999). *Varoluşçu psikoterapi*. Ankara: Kabalıcı Yayınları.
- Yontar, A. & Yurtal, F. (2009). Sorumluluk kazandırmada öğretmenler tarafından kullanılan yaptırımların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34 (153), 144-156.